Mariana Neț

ANTROPONIMELE ÎN TRADUCERILE ROMÂNEŞTI DIN LITERATURA FRANCEZĂ (1858–2008)

INTRODUCERE

Textul de față se înscrie într-un proiect mai vast, care îşi propune să studieze evoluția limbii române aşa cum apare aceasta prin studiul traducerilor din literatura franceză publicate în intervalul 1866–2016[1]. În acest scop, cercetarea se opreşte asupra a şapte scriitori francezi din secolul al XIX-lea: H. de Balzac, A. Dumas, G. Flaubert, A. France, V. Hugo, G. de Maupassant şi Emile Zola[2]. În cele ce urmează, vom analiza antroponimele[3] din 26 de texte[4]. Conform definiției lui Benveniste, „ceea ce înțelegem, în general, prin nume propriu este o marcă convențională de identificare socială, astfel încât ea poate desemna în mod constant şi unic un individ unic" (Benveniste 1974: 200).

TRADUCERE ŞI ADAPTARE

Prima versiune românească integrală[5] a unui roman francez de care ne vom ocupa aici îi aparține lui George Baronzi, care a tradus *Contele de Monte-Cristo* de

[1] Intervalul luat în discuție aici nu se suprapune deci cu niciuna dintre perioadele „tradiționale" de evoluție a limbii române literare. Anul de început, 1866, este, simbolic, cel al debutului literar al lui M. Eminescu, iar ca dată finală am ales anul 2016, care nu are o încărcătură simbolică, dar este situat cu un secol şi jumătate mai târziu şi foarte aproape de data începerii acestei cercetări (anul 2019). În plus, ulterior anului 2016, nu a mai apărut nicio traducere nouă a vreunuia dintre autorii studiați. Datele de început şi de final ale intervalului au, de altfel, un caracter orientativ. În plus, aşa cum arată titlul acestui articol, momentul de început al intervalului este devansat, de această dată, din rațiuni obiective: prima traducere a *Contelui de Monte-Cristo* a fost publicată în 1858.

[2] Este studiat în detaliu capitolul final din edițiile succesive ale traducerilor în limba română a câte unui roman de fiecare dintre aceşti autori: *Eugénie Grandet, Le Comte de Monte-Cristo, Madame Bovary, Le Crime de Sylvestre Bonnard, Les Misérables, Bel-Ami* şi *Germinal.*

[3] Toponimele vor face obiectul unui studiu separat.

[4] Corpusul cercetat este mult mai vast, cuprinzând 95 de traduceri şi reeditări ale fiecăruia dintre cele şapte romane luate în discuție. Cum însă, în majoritatea textelor publicate într-un anumit interval de timp, apar probleme similare, a fost ales câte un singur exemplu ilustrativ pentru fiecare aspect discutat aici. Astfel, problematica discutată nu va fi ilustrată, de această dată, cu exemple excerptate din textele lui Maupassant, urmând ca acestea să fie folosite în studii ulterioare celui de față.

[5] Cercetarea detaliată aici nu ia în considerare fragmentele de roman ale căror traduceri au fost publicate în presa vremii. De altfel, niciunul dintre aceste fragmente nu a fost excerptat dintr-un capitol final.

LR, LXIX, nr. 1, p. 97–110, Bucureşti, 2020

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)

Alexandre Dumas[6]. Textul, scris cu alfabet de tranziție[7] şi împărțit în opt volume (apărute succesiv), a fost publicat la tipografia lui George Ioanidu.

Antroponimele din acest text oscilează între traducere şi ceea ce, în terminologia lui Michel Ballard, se numeşte *report*. Reportul, scrie renumitul traductolog, „este gradul zero al traducerii semnificantului […], este transferul integral al numelui propriu din textul-sursă în textul-țintă (Ballard [2001] 2011: 26).

Antroponimele din acest text intră în patru categorii:

1) Atunci când a existat un corespondent în limba română al prenumelui francez, acesta a fost tradus. Astfel, „Julie" din ediția franceză apare ca *Iulia* în versiunea lui Baronzi:

„Iubesc pe sora mea *Iulia* […]".
(MC 1858: 192)

Iar „Valentine" din textul lui Dumas devine *Valentina*[8] în traducerea semnată de Baronzi:

„*Valentina* se repezi la dânsulŭ".
(MC 1858: 202)

2) De asemenea, prenumele „Maximillien" şi „Emmanuel", cu forme relativ asemănătoare în cele două limbi, sunt ortografiate de Baronzi ca în româneşte, *Massimilien*[9] şi *Emanuel*, deci românizate. Este un report cu asimilare grafică şi fonetică. În acest caz, operează unul dintre principiile generale postulate de Michel Ballard, care arată că „datorită comunității culturale create de istoria literară şi religie, există echivalențe între prenumele a două limbi. Unele sunt identice prin grafie şi nu diferă decât prin pronunție […], altele par a fi unul o traducere a celuilalt, pentru că prezintă o (uşoară) diferență de grafie, care reflectă diferențele dintre limbile în cauză" (Ballard [2001] 2011: 27).

3) În categoria următoare intră o serie de nume de familie păstrate într-o formă apropiată de cea din franceză, dar a căror grafie a fost adaptată limbii române a momentului. Astfel, patronimul personajului principal, „Dantès", apare, în ediția

[6] Primul roman din literatura franceză a secolului al XIX-lea tradus în limba română este tot un text de Dumas. Acesta se intitulează *Aktŏ, sau Moartea lui Neron, împărat a Romei.* Versiunea românească, semnată de Constantin Gane, a apărut la Iaşi, în 1851, şi conține, într-un subtitlu ad hoc, precizarea „roman istoric, religios şi politic". Textul este scris cu alfabet chirilic. Aceasta este singura traducere propriu-zisă a romanului *Acté.* I-au urmat două versiuni prescurtate: prima apărută în 1942 la Editura Contemporană şi semnată de Ion Tăleajăn, iar cea de a doua, semnată de Roxana Papacostea, publicată la Editura bucureşteană Condor, în 1991. Fiind vorba de texte adaptate şi prescurtate, este dificil – şi neconcludent – de urmărit, pe baza lor, evoluția limbii române între o ediție şi alta. Acesta este motivul pentru care „traducerile" romanului *Acté* nu au fost luate în considerare în cercetarea de față.

[7] Transliterarea în alfabet latin a capitolelor finale din traducerea românească a romanelor *Acté* (1851) şi *Contele de Monte-Cristo* (1858) a fost făcută de Gabriela Petrescu.

[8] După toate probabilitățile, prenumele „Valentina" nu circula în spațiul românesc la jumătatea secolului al XIX-lea (cf. Ionescu [1975] 1993: 278).

[9] După cum se ştie, din alfabetul de tranziție lipsea litera *x*.

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)

românească, fără accent grav, *Dantes* – desigur, pentru că alfabetul de tranziție nu comporta accente. Este vorba deci de un report, cu asimilare grafică.

4) În fine, ultima categorie cuprinde prenumele „românizate" ad-hoc şi este reprezentată de o mulțime cu un singur element: prenumele „Haydée", care, prin caracterul său exotic în raport cu limba şi cultura franceză, îndeplineşte, în textul original, funcția de „identificator cultural"[10] (cf. Ballard [2001] 2011: 73 şi *passim*). Baronzi „traduce" prin (de fapt, în terminologia tradițională, adaptează la limba română) *Haydea* prenumele din ediția franceză „Haydée":

„Ei bine, întreabă pe *Haydea,* pe scumpa mea soră *Haydea* [...]".
(MC 1858: 204)

Majoritatea acestor caracteristici se păstrează şi în textul următoarei versiuni româneşti a textului lui Dumas: cea semnată de Ioan S. Spartali şi apărută la Bucureşti – evident, cu alfabet latin – în 1888. În această versiune, prenumele exotic „Haydée" rămâne la fel ca în textul-sursă, prenumele „Julie" este, şi acum, tradus prin *Iulia.* „Maximilien" este redat prin *Maximilian;* iar „Emmanuel" este, şi de această dată, ortografiat cu un singur *m*, deci adaptat limbii rom\ne; chiar dacă (în cazul prenumelui „Maximilien"/*Maximilian*) este folosită o variantă diferită de transcriere, şi acest traducător recurge la report şi asimilare grafică, aşa cum făcuse şi Baronzi (cf. *supra*).

Traducerea din 1926 a lui Ion Pas (reluată identic, în 1945, la editura bucureşteană Georgescu–Delafras) renunță la vocativul în *o*[11], ortografiază ca în franceză prenumele masculine „Maximilien" şi „Emmanuel", însă traduce prenumele feminin „Julie" prin *Iulia.*

VOCATIVUL

Aşa cum precizează Domnița Tomescu, „în limba română, numele proprii alcătuiesc o clasă de semne capabilă de a realiza categoriile gramaticale de gen, număr şi caz, specifice flexiunii nominale" (Tomescu 1998: 227).

Tot în prima traducere a romanului lui Dumas, mai observăm un fenomen care merită atenție: conform „normelor" epocii, atunci când sunt folosite la vocativ, numele proprii feminine primesc desinența *o.* Este cazul prenumelui francez *Valentine*, românizat ad-hoc ca „Valentina"[12], formă în care avea să se impună în onomastica românească ulterioară:

„*Valentino! Valentino!* strigă Morrel din fundul sufletului".
(MC 1858: 203)

Versiunea aceluiaşi roman semnată, în plin secol XX, de Alex. Stănescu, publicată la Editura Librăriei „Universala" Alcalay, constituie un caz aparte.

[10] Personajul cu acest nume este de origine greacă.
[11] Aşa se va întâmpla în toate traducerile ulterioare ale textului.
[12] V. nota 8.

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)

Traducătorul echivalează, din nou, prenumele „Julie” prin *Iulia* şi recurge la corespondente româneşti pentru toate celelalte prenume, evident cu excepția numelui „Haydée. Traducătorul foloseşte chiar vocativul în *o,* pe cale de dispariție în epocă*:*

„*Valentino! Valentino!* strigă Morrel în fundul sufletului său”.
(MC 1930: 348)

Cu foarte puține excepții, traducerea şi adaptarea numelor proprii continuă, aşa cum vom vedea, până târziu, la finele interbelicului. În cazul romanului lui Dumas, discutat până acum, prima versiune cu report (în care toate numele proprii rămân ca în original) a fost aceea semnată de Gellu Naum în 1957, text reluat de mai multe ori[13], la diferite edituri, până în 1992. Evident, şi celelalte trei traduceri (vezi secțiunea de referințe) păstrează toate numele de persoană ca în originalul francez. Este însă important de semnalat că renunțarea la traducerea prenumelor se face treptat, dar nu neapărat progresiv, nefiind scutită de reveniri la forme lingvistice mai vechi. Privite cronologic, multe dintre traducerile publicate în secolul şi jumătate luat în considerație în această cercetare urmează acelaşi model.

O excepție demnă de menționat este prima traducere a romanului *Germinal* de Emile Zola. Aceasta a fost semnată de J. Gentilis şi a apărut la Craiova în 1897. Marea majoritate a numelor proprii din acest roman sunt preluate cu forma din limba franceză, chiar dacă – unele dintre ele, „Catherine”, „Lénore” sau „Cécile” – ar fi fost uşor traductibile în limba română. Excepția o constituie prenumele masculin „Zacharie”, tradus prin *Zaharia*; acesta apare chiar şi la vocativul terminat în *o*:

„Ian-auzi, *Zahario!* [...], ian-auzi! repetă Catherine [...]”.
(G 1897: 15)

Constatăm astfel că, în cazul sistemului numelor proprii din această versiune, se manifestă „concurențe normelor şi a formelor” (cf. Lungu-Badea 2011: 176).

În versiunile româneşti ulterioare ale romanului, şi acest nume propriu rămâne, la fel ca toate celelalte, cu forma din originalul francez.

GENITIV-DATIVUL

Traducerea lui J. Gentilis se cuvine însă menționată aici şi pentru folosirea unui nume propriu feminin francez cu marca genitivală proprie limbii române:

„[...] amândoi rămaseră muți de uimire înaintea *Catherinei*, care intra”.
(G 1897: 257)

Aceasta era o practică frecventă până la al Doilea Război Mondial şi se mai întâlneşte sporadic şi astăzi. Am observat asemenea forme hibride şi într-o traducere a romanului balzacian *Eugénie Grandet,* apărută în 1990 la editura Hyperion de la Chişinău, sub semnătura lui Victor Vasilache:

[13] La Biblioteca Academiei Române există şase ediții.

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)

„[...] luând zâmbetul disprețuitor al *Eugéniei* drept încuviințare [...]”.

(EG 1990: 161)

În acest din urmă caz, întârzierea în preluarea unor cutume lingvistice în vigoare în limba română se explică prin condițiile istorice specifice de la est de Prut.

Studiind versiunile româneşti succesive ale romanului *Eugénie Grandet*, am constatat însă şi existența unui fenomen care s-ar putea numi „adaptarea forțată” la regulile gramaticale din limba română a unor prenume feminine franceze, cărora li se adaugă, la cazurile genitiv şi dativ, terminația *-ei.* Aceasta se întâmplă în toate cele trei traduceri – semnate, în ordine, de Marius (Constantin Şăineanu), Ludovic Dauş şi Vera Leonard –, publicate înainte de al Doilea Război Mondial:

„[...] zise *Nanonei* să meargă să o aducă”.

(EG 1896: 297)

„[...] zise *Nanonei* să meargă să aducă banii”.

(EG 1936: 275)

„[...] spuse *Nanonei* să se ducă să aducă banii”.

(EG 1939: 186)

De abia versiunea lui Cezar Petrescu, publicată pentru prima dată în 1950 şi reluată apoi, fără modificări, de cinci ori, recurge la o soluție care nu contravine normelor şi uzului limbii române actuale. Traducătorul evită orice marcă de dativ, folosind, în schimb, o construcție la cazul acuzativ:

„[...] o rugă *pe Nanon* să meargă să aducă banii”.

(EG 1950: 173)

Genitivul, conform normelor în vigoare în gramatica limbii române contemporane, este folosit însă de Mioara Izverna, a cărei traducere a apărut inițial la editura Leda în anul 2008 şi a fost republicată la editura Corint în 2014 şi 2015:

„[...] îi spuse *lui Nanon* să se ducă să le aducă [...]”.

(EG 2014: 232)

O soluție asemănătoare este adoptată şi în traducerea semnată de Nicolae Constantinescu, apărută în 2011 la trustul „Adevărul” Holding.

PLURALUL ŞI FEMININUL PATRONIMELOR

Aşa cum arată Michel Ballard, „numele de familie rezistă cel mai bine traducerii” (Ballard ([2001] 2011: 25). Totuşi, limba română fiind o limbă flexionară, după cum subliniază Domnița Tomescu, „numele proprii au capacitatea de a se integra în toate valorile paradigmei de gen, număr şi caz a substantivelor în limba română” (Tomescu 1998: 227). Această remarcă este valabilă, în unele cazuri, şi pentru patronime.

În capitolul din textul lui Balzac analizat aici apare frecvent patronimul „Cruchot”, folosit adesea la plural: „les Cruchot”. Iar pentru a desemna un membru

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)

feminin al familiei Cruchot, Balzac foloseşte, la un moment dat, sintagma „une vieille cruchotine". Autorii traducerilor în limba română apărute înaintea celei din 1950, datorată lui Cezar Petrescu, recurg la soluții diferite pentru a reda aceste desemnări antroponimice.

În prima versiune românească a romanului *Eugénie Grandet,* patronimul rămâne, corect, la singular, chiar şi atunci când desemnează un grup de persoane:

„Doamna des Grassins continua să tortureze pe *cei trei Cruchot*".
(EG 1896: 281)

Iar pentru a desemna un membru feminin al familiei, C. Şăineanu „traduce" substantivul francez „cruchotine" prin hibridul *cruchotină,* care manifestă caracteristici grafice şi fonetice din ambele limbi, deci îl redă printr-un report cu asimilare grafică şi fonetică:

„Dar economiile lor, reluă *o cruchotină* [...]".
(EG 1896: 280)

În 1936, Ludovic Dauş recurge la mai multe variante pentru a reda, în textul românesc acelaşi antroponim generic „les Cruchot". Cel mai adesea – prin analogie cu formele din limba română vorbită de tipul *Popeştii, Ioneştii* – traducătorul creează substantivul propriu masculin plural *Cruchoți(i)*, care apare în text atât cu articol zero:

„Doamna des Grassins chinuia într-una pe *Cruchoți*",
(EG 1936: 260)

cât şi articulat hotărât:

„[...] cum făcuse într-o vreme *Cruchoții*".
(EG 1936: 291)

Alteori, Ludovic Dauş redă substantivul propriu „les Cruchot", din textul-sursă, prin substantivul comun, creat ad-hoc *cruchotini(i):*

„Doamna des Grassins încerca să tulbure fericirea *cruchotinilor* [...]".
(EG 1936: 260)

Acest substantiv colectiv, cu funcție generică, este format, desigur, pornind de la femininul „une [...] cruchotine", prezent, cum arătam mai sus, în textul lui Balzac.

Aceleaşi soluții sunt adoptate, trei ani mai târziu, de Vera Leonard, în traducerea apărută la editura bucureşteană Cartea noastră[14]. „Les Cruchot" este redat fie prin *Cruchoți(i):*

„[...] aşa cum o împresurau pe vremuri *Cruchoții*",
(EG 1939: 196)

fie prin *Cruchotini:*

„o adunare alcătuită din cei mai devotați *Cruchotini* din ținut [...]".
(EG 1939: 178)

[14] Din punct de vedere semantic, traducerea este destul de fidelă originalului; totuşi, în versiunea românească, traducătoarea a omis unele fraze din textul balzacian.

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)

De remarcat că, de această dată, lexemul cu funcţie generică *Cruchotini* este nume propriu, nu substantiv comun, cum fusese în traducerea semnată de Ludovic Dauş în 1936.

Substantivul propriu *Cruchotini(i)* va reapărea, sporadic, în traducerea lui Victor Vasilache, apărută la Chişinău în 1990:

„[...] doamna des Grassins încercă să tulbure fericirea *Cruchotinilor* [...]",

(EG 1990: 161)

în care totuşi apare şi sintagma, cu funcţie generică, *familia Cruchot:*

„[...] *familia Cruchot* [...] se mulţumi s-o împresoare pe moştenitoare [...]".

(EG 1990: 159)

Prezența hibridului *Cruchotinilor* în textul apărut la Chişinău – într-un moment în care traducătorii din România renunțaseră la astfel de forme de aproape o jumătate de secol – se explică (la fel ca prezența dativului *Nanonei,* discutat anterior) prin diferențele lingvistice şi culturale care există (sau care existau, în 1990) între limba română vorbită în România şi aceea folosită în Republica Moldova.

În contextul acestei cercetări, este însă relevant faptul, deja amintit, că în 1950 a apărut la Bucureşti traducerea romanului *Eugénie Grandet* semnată de Cezar Petrescu, reeditată de mai multe ori până în 2002. Această traducere este primul text care renunță definitiv la formarea unui antroponim plural conform modelului operant în registrul popular şi familiar al limbii române.

Cezar Petrescu traduce constant „les Cruchot" prin *(cei din) familia Cruchot:*

„[...] doamna des Grassins încercă să le tulbure fericirea *celor din familia Cruchot*",

(EG 1950: 166)

iar „une vieille cruchotine" este redat prin:

„[...] *o bătrână moştenitoare a clanului Cruchot*".

(EG 1950: 165)

Patronimele românizate *Cruchoții* şi *cruchotinii,* ca şi femininul românizat *o* [...] *cruchotină* vor dispărea şi din traducerile ulterioare ale romanului balzacian (semnate de Mioara Izverna 2008 şi de Nicolae Constantinescu 2011).

„INSTABILITATEA NORMATIVĂ"

În ceea ce priveşte redarea numelor proprii în traducerile româneşti din literatura franceză, din analiza exemplelor precedente am putut constata că, până la mijlocul secolului XX se manifestă o „instabilitate normativă" (cf. Lungu-Badea 2001: 170): fiecare traducător alege propriile soluții, pe baza preferințelor personale şi a unor cutume nescrise. Deşi cu o frecvență mult mai rară, acest fenomen se observă şi în perioada următoare.

Exemplul cel mai concludent în acest sens este oferit de traducerea romanului *Mizerabilii* de Victor Hugo, semnată de Lucia Demetrius şi Tudor

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)

Mălinescu[15]. Traducerea a apărut pentru prima dată (în cinci volume succesive) în anii 1954–1955, iar în intervalul 1960–2003 a fost republicată de şase ori (într-un număr variabil de volume, apărute simultan), la mai multe edituri.

În general, traducătorii au optat pentru păstrarea numelor proprii în forma din originalul francez, adică pentru report. Totuşi, aşa cum s-a întâmplat şi în cazul versiunilor româneşti precedente, apărute, sub diverse semnături, în epoca interbelică, Lucia Demetrius şi Tudor Mălinescu construiesc, şi ei, un plural după modelul românesc popular pentru patronimul „Thénardier", deşi acest procedeu ieşise – sau era pe cale să iasă – din uzul limbii române literare de la mijlocul secolului XX:

„[…] *Thénardierii* ăştia au fost răi […]".
(M 1960, III: 541)

De asemenea, dacă prenumele majorității personajelor feminine rămân cu forma din textul lui V. Hugo: „Fantine", „Cosette", „Nicolette" etc. –, există totuşi o excepție de la această regulă. Este vorba despre numele păpuşii pe care o avusese, în copilărie, Cosette, nume care nu este reportat din original, „Catherine", ci este echivalat prin prenumele românesc *Caterina:*

„[…] Şi păpuşa cea mare? […] O numeai *Caterina*".
(M. 1960: 541)

Cele două nume proprii amintite, „Thénardierii" şi „Caterina", se vor regăsi *tale quale* în toate ediţiile ulterioare ale romanului *Mizerabilii* apărute sub semnătura celor doi traducători, cu excepția celei din 2003, în care editorul[16] a înlocuit totuşi prenumele *Caterina* cu *Catherine*.

ANTROPONIMELE DE ORIGINE RUSĂ

Numele proprii (provenite) din limba rusă pot pune probleme în traducere, mai ales dacă ele nu sunt traduse direct din această limbă, ci sunt preluate/ reportate dintr-o limbă intermediară, cum este franceza. În acest caz, în faţa traducătorului stau două opțiuni: fie (1) reportează, în versiunea românească, numele propriu cu grafia cu care apare acesta în textul francez, fără a-şi mai pune problema că antroponimul provenise inițial din limba rusă, fie (2) încearcă să redea (evident, cu alfabet latin) numele rusesc originar.

Din acest punct de vedere, traducerea romanului lui Anatole France *Le Crime de Sylvestre Bonnard* prezintă un caz interesant. Textul are trei versiuni româneşti succesive: una apărută în perioada interbelică, semnată de C.A.I. Ghica, o alta

[15] La prima publicare a traducerii, în 1954–1955, acestor două nume li se adaugă cel al lui J. Costin, care însă dispare din ediţiile următoare.

[16] Lucia Demetrius a decedat în 1992.

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)

apărută în 1927, sub semnătura lui Ion Pas, iar cea de a treia publicată în 1960, sub semnătura lui Sergiu Dan. Pentru discuţia de faţă, nu este lipsit de importanţă că traducerea lui C.A.I. Ghica a fost retipărită în 2007, la peste o jumătate de secol de la prima apariţie, la Editura Gramar. Observaţiile care urmează se referă la numele unui personaj episodic, ortografiat de Anatole France ca „Madame *Trépof*

În prima versiune românească a romanului, acest antroponim apare cu grafia *Trepoff,* deci fără accent ascuţit şi cu dublu *f* final:

„[…] în amintirea doamnei *Trepoff* […]”.

(SB f.a.: 265)

Dacă absenţa accentului pe numele propriu ar putea fi explicată ca o prelungire în interbelic a unei practici curente (şi justificate) din perioada alfabetului de tranziţie, dublarea *f*-ului final ar putea fi un exemplu de hipercorectitudine din partea traducătorului român, dat fiind că, de multe ori, autorii francezi redau prin grupul *-off* terminaţia *-ov* a antroponimelor ruseşti[17]. Oricum, din perspectiva fidelităţii faţă de textul-sursă, numele propriu *Trepoff* din traducerea lui C.A.I. Ghica este un hibrid.

În această privinţă, traducerea semnată de Sergiu Dan şi publicată în 1960 la Editura de Stat pentru Literatură şi Artă îşi propune să fie fidelă unei variante originare ruseşti (reconstituite mental de traducător) a numelui care, în textul lui Anatole France, are grafia *Trépof*, iar în limba rusă se presupune că se scria *Trepov* (însă cu alfabet chirilic):

„[…] în amintirea doamnei *Trepov* […]”.

(SB 1991: 145)

Astfel, conform normelor actuale de traducere, este restituită varianta endonimică a patronimului, nu o variantă exonimică.

La reportul identic în versiunea românească (nedatată) a textului al formei din originalul francez, deci la varianta exonimică, recurge Ion Pas, în traducerea romanului datând din epoca interbelică:

„[…] în amintirea d-nei Trépof […]”.

(SB f.a.: 261)

Iar editura Gramar, care a republicat, cu minime modificări prima traducere a *Crimei lui Sylvestre Bonnard,* făcută, cum am arătat mai sus, de C.A.I. Ghica în perioada interbelică, a înlocuit totuşi numele propriu *Trepoff* prin *Trépof:*

„[…] în amintirea d-nei *Trépof* […]”.

(SB 2007: 149)

Astfel, din punct de vedere onomastic, textul traducerii corespunde normelor actuale.

[17] Soţul doamnei Trépof, prinţul Dimitri, al cărei nume de familie îl purta aceasta, era de origine rusă.

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)

NUME DE SFINTI SI DE PERSONAJE ISTORICE

În lucrarea deja citată de mai multe ori, Michel Ballard subliniază ideea că „obiceiul de a traduce semnificantul total sau de a-l adapta la legile fonologice ale limbii-țintă privește în mod fundamental suveranii, sfinții și personajele istorice repertoriate” (Ballard [2001] 2011: 47).

În diacronia traducerilor literare în limba română, situația este mai nuanțată. De exemplu, până spre sfârșitul perioadei interbelice, numele personajelor istorice din Roma antică erau, de regulă, „traduse” în românește; mai exact, limba română prelua traducerea franceză a acelor nume proprii. Astfel, în prima traducere a *Contelui de Monte-Cristo* (Baronzi 1857–1858), numele împăratului Nero, amintit în treacăt într-un dialog, apare ca „Neron”:

> „[…] acei romani din vechime […], condamnați de *Neron,* imperatorulŭ și moștenitorulŭ lorŭ […]”.
>
> (MC 1858: 194)

Aceeași formă se întâlnește și în versiunile semnate de Ioan S. Spartali (1888) și de Alex Stănescu (1930). De-abia în traducerea, din 1936, al cărei autor este Ion Pas –, și desigur în cele ulterioare, publicate începând din a doua jumătate a secolului XX – este folosită forma din limba latină, *Nero*.

Pe de altă parte, numele regelui francez Carol al X-lea – amintit, tot în treacăt, în capitolul final al romanului *Eugénie Grandet* – este tradus în limba română atât în majoritatea versiunilor românești antebelice ale textului balzacian (care însă traduc *toate* prenumele, nu numai pe acesta), cît și, evident, în cele publicate începând din a doua jumătate a secolului XX. O excepție o constituie traducerea semnată, în 1939, de Vera Leonard și apărută la editura Cartea noastră. În mod neașteptat – și, am spune, inconsecvent –, traducătoarea alege să redea toate prenumele franceze („Eugénie”, „Annette”, „Mathilde”) prin echivalentul lor românesc (*Eugenia, Aneta, Matilda*), cu excepția prenumelui „Charles”, păstrat ca atare în versiunea românească, fie că este vorba de personajul „Charles Grandet”:

> „Comorile ei nu erau milioanele […], ci caseta lui *Charles*”,
>
> (EG 1939: 178)

fie că îl desemnează pe suveran:

> „Un nobil de la curtea regelui *Charles X,* domnul d’Aubrion”.
>
> (EG 1939: 181)

Nu este singurul caz în care traducerea Verei Leonard este inconsecventă. Trecerea de la un tip de soluții la altul se face treptat, adesea ezitant, cu reluări și reveniri.

În ceea ce privește redarea numelor de sfinți, în traducerea romanului *Madame Bovary* întâlnim o altă situație aparte. Textul lui Flaubert a avut prima versiune românească în 1909; traducerea a fost semnată de Ludovic Dauș și reeditată fără modificări în 1923 și 1928. În toate edițiile, evenimentul rămas în

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)

istorie sub denumirea „Noaptea Sfântului Bartolomeu” este numit „Noaptea Sfântului *Barthélemy*”. O explicaţie a acestei inadvertenţe (cu atât mai mult cu cât, în toate ediţiile traducerii lui Ludovic Dauş, toate prenumele sunt traduse) ar putea fi sărbătorirea la date diferite a sfântului apostol Bartolomeu în calendarul catolic (24 august) şi în cel ortodox (11 iunie), astfel încât nu este exclusă ipoteza ca traducătorul să nu fi recunoscut echivalenţa dintre „Barthélemy” şi *Bartolomeu*, ca nume desemnând acelaşi referent (sfântul purtător al acestui nume). Indiferent de cauzele care au dus la păstrarea, în traducerea românească, a numelui din limba franceză, această inadvertenţă este remediată abia începând cu traducerea semnată, în 1940, de Lascăr Sebastian.

CONCLUZII

Studiind avatarurile numelor proprii în diacronia traducerilor româneşti a şase romane din literatura franceză, am putut observa o serie de caracteristici interesante pentru istoria onomasticii literare.

Majoritatea covârşitoare a traducerilor din literatura franceză publicate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (de fapt, toate, cu excepţia primei versiuni în limba română a romanului *Germinal,* apărută în 1897) şi în primele decenii ale secolului XX recurg la traducerea prenumelor. Odată traduse, acestea sunt supuse flexiunii nominale (au forme de vocativ şi de genitiv-dativ), conform gramaticii limbii române. Chiar şi unele patronime – păstrate, desigur, cu forma din limba-sursă – capătă flexiune românească de gen, număr şi caz. Din această cauză, unele antroponime din traducerile româneşti sunt substantive proprii hibride, care manifestă caracteristici specifice atât limbii-sursă, cât şi limbii-ţintă.

În perioada interbelică, se manifestă, treptat, tendinţa de a trece de la traducerea antroponimelor la reportul acestora. Renunţarea la traducerea numelor proprii nu se face însă întotdeauna progresiv; soluţiile diferă de la un traducător la altul. Unii traducători revin la soluţii mai vechi, la care traducători contemporani lor renunţaseră deja. Există şi cazuri în care atât traducerea, cât şi reportul prenumelor sunt folosite în *acelaşi* text. În plus, unele antroponime apar cu forme flexionare de genitiv-dativ chiar şi în cazul în care traducătorul a optat pentru report.

Constatăm astfel cum „instabilitatea normativă”, care a caracterizat gramatica numelor proprii în limba română până la jumătatea secolului XX, a determinat „concurenţa normelor şi a formelor” (cf. *supra*) nu numai în mai multe traduceri din aceeaşi perioadă, ci chiar în interiorul aceluiaşi text.

De fapt, până la jumătatea secolului XX (întâmplător, traducerea romanului *Eugénie Grandet,* publicată de Cezar Petrescu chiar în 1950, este prima versiune în care antroponimele sunt tratate consecvent, traducerea fiind înlocuită definitiv cu reportul) existau *cutume,* respectate în diferite grade, dar nu existau *norme*. Traducătorii recurgeau la soluţii individuale, iar editurile nu interveneau deloc în text.

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)

Această situație s-a schimbat în a doua jumătate a secolului trecut, când traducătorii au optat pentru report (deci pentru redarea identică, în textul românesc, a antroponimelor din originalul francez), deşi, chiar şi în acea perioadă, au mai existat excepții (vezi traducerea romanului *Mizerabilii*).

Tot din studiul numelor de persoană în traducerile româneşti din literatura franceză a reieşit că, în anul 1990, existau unele decalaje între limba română din Republica Moldova şi aceea din România.

SIGLE

DB = *Doamna Bovary*
EG = *Eugénie Grandet.*
G = *Germinal*
M = *Mizerabilii*
MC = *Contele de Monte-Cristo.*
SB = *Crima lui Sylvestre Bonnard.*

LUCRĂRI TEORETICE CITATE

Ballard, Michel, [2001] 2011, *Numele proprii în traducere.* Coordonare traducere, cuvânt-înainte la ediția română şi note de traducere: Georgiana Lungu-Badea.

Benveniste, Émile, 1974, *Problèmes de linguistique générale.* Vol. II. Paris, Gallimard.

Ionescu, Christian [1975] 1993, *Mică enciclopedie onomastică.* Chişinău, Ştiința.

Lungu-Badea, Georgiana, 2011, *Un panorama de la traduction roumaine des noms propres*. In: Tatiana Milliaressi (ed.), *De la linguistique à la traductologie.* Lille, Presses Universitaires du Septentrion, 161–177.

Tomescu, Domnița, 1998, *Gramatica numelor proprii.* Bucureşti, ALL Educațional.

CORPUS (SELECTIV)

Balzac, Honoré de, 1986, *Eugenia Grandet.* Traducere de Marius (C. Şăineanu). Craiova, f.e..

Balzac, Honoré de, 1936, *Eugenia Grandet.* Traducere de Ludovic Dauş. Bucureşti, Editura-Librărie Universala-Alcalay.

Balzac, Honoré de, 1939, *Eugenia Grandet.* Traducere de Vera Leonard. Bucureşti, Cartea Noastră.

Balzac, Honoré de, 1950, *Eugénie Grandet.* Traducere de Cezar Petrescu. Bucureşti, Editura de Stat.

Balzac, Honoré de, 1990, *Eugénie Grandet.* Traducere şi note de Victor Vasilache. Prefață de Mihai Cimpoi. Chişinău: Hyperion.

Balzac, Honoré de, 2008, *Eugénie Grandet.* Traducere de Mioara Izverna. Bucureşti, Leda.

Balzac, Honoré de, 2011, *Eugénie Grandet.* Traducere şi note de Nicolae Constantinescu. Bucureşti, „Adevărul" Holding.

Dumas, Alexandre, 1851, *Aktö sau moartea lui Nero, împărat a Romei.* Traducere de Constantin Gane, Iaşi, f.e.

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)

Dumas, Alexandre, 1942, *Acteea.* În româneşte de Ion Tăleajăn. Bucureşti, Editura Contemporană.
Dumas, Alexandre, 1991, *Nero şi Acteea.* În româneşte de Roxana Procopiescu. Bucureşti, Condor.
Dumas, Alexandre, 1857–1858, *Contele de Monte-Cristo.* Traducere de G.A. Baronzi. Vol. I–VIII. Bucuresci, George Ioanidu.
Dumas, Alexandre, 1888, *Contele de Monte-Cristo.* Traducere de Ioan S. Spartali. Bucuresci.
Dumas, Alexandre, 1922, *Contele de Monte-Cristo.* Fascicula 1–32. Traducere de Ion Gorun. Bucureşti, I.G. Hertz.
Dumas, Alexandre, 1930, *Contele de Monte-Cristo.* Traducere de Alex Stănescu. Bucureşti, „Universala"-Alcalay.
Dumas, Alexandre, 1936, *Contele de Monte-Cristo.* Traducere de Ion Pas. Bucureşti, Cugetarea.
Dumas, Alexandre, 1957, *Contele de Monte-Cristo.* Traducere de Gellu Naum. Prefaţă de Alexandra Bârna. Bucureşti, Editura Tineretului.
Dumas, Alexandre, 1992, *Contele de Monte-Cristo.* Traducere de Amy Florea şi Virginia Câmpulungeanu. Ediţie îngrijită de Horvath Dezideriu. Vol. I–II. Bucureşti: Moderna.
Dumas, Alexandre, 2005, *Contele de Monte-Cristo.* Traducere şi note de Cristina Jinga. Prefaţă de Liliana Anghel. Bucureşti, Leda.
Dumas, Alexandre, 2009, *Contele de Monte-Cristo.* Traducere de Nicolae Constantinescu. Bucureşti, „Adevărul" Holding.
Flaubert, Gustave, 1909, *Doamna Bovary.* Traducere de Ludovic Dauş. Bucureşti, f.e.
Flaubert, *Doamna Bovary*, 1940, Traducere de Lascăr Sebastian. Bucureşti, Colos.
Flaubert, *Doamna Bovary*, 1959, Traducere de Demostene Botez. Prefaţă de Aurelian Tănase. Bucureşti, ESPLA.
Flaubert, *Doamna Bovary.* 2006, Traducere de D.T. Saratoff. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Ioan Pânzaru. Iaşi, Polirom.
Flaubert, *Doamna Bovary*, 2009, Traducere de Aurelia Ulici. Bucureşti, „Adevărul" Holding.
Flaubert, *Madame Bovary*, 2010, Traducere de Florica Ciodanu-Coumol. Bucureşti, Art.
Flaubert, *Doamna Bovary*, 2014, Traducere, prefaţă şi tabel cronologic de Irina Mavrodin. Bucureşti, Corint.
France, Anatole, f.a., *Crima lui Sylvestre Bonnard.* Traducere de C.A.I. Ghica. Bucureşti, f.e.
France, Anatole, 1927, *Crima lui Sylvestre Bonnard.* Traducere de Ion Pas. Bucureşti, Cugetarea.
France, Anatole, 1960, *Crima lui Sylvestre Bonnard.* Traducere de Sergiu Dan. Cuvânt-înainte de Valentin Lipatti. Bucureşti: ESPLA.
France, Anatole, 2007, *Crima lui Sylvestre Bonnard.* Traducere de C.A.I. Ghica. Prefaţă de Elisabeta Nicolescu. Bucureşti, Gramar.
Hugo, Victor, f.a., *Mizerabilii.* Roman social, Bucureşti, f.e.
Hugo, Victor, 1927, *Mizerabilii.* Traducere de George B. Rareş. Bucureşti, Victoria.
Hugo, Victor, f.a., Vol. I–III. Readucere de Ion Pas. Bucuresti, f.e.
Hugo, Victor, *Mizerabilii*, 1954–1955, Vol. I–V. Traducere de Lucia Demetrius, Tudor Mălinescu şi J. Costin. Bucureşti, ESPLA.
Hugo, Victor, 1960, *Mizerabilii.* Vol. I–III. Traducere de Lucia Demetrius şi Tudor Mălinescu. Studiu introductiv de Theodosia Ioachimescu. Notă explicativă de N.N. Condeescu. Bucureşti, ESPLA.
Hugo, Victor, 2003, *Mizerabilii.* Vol. I–III. Traducere de Lucia Demetrius şi Tudor Mălinescu. Bucureşti, Cartex.
Zola, Emile, [1897], *Germinal.* Traducere Traducere de I. Gentilis. Craiova: Institutul de Editură Ralian şi Ignat Samioca. Tipo-Lit. Naţională Ralian şi Ignat Samitca.
Zola, Emile, 1943, *Germinal.* Traducere de Şerban Pătraşcu şi Al. Marian. Bucureşti, Editura de Stat.
Zola, Emile, 1960, *Germinal.* Traducere de Oscar Lemnaru. Vol. I–II. Prefaţă de Theodosia Ioachimescu. Bucureşti, ESPLA.

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)

NAMES OF PERSONS IN ROMANIAN TRANSLATIONS FROM FRENCH LITERATURE (1858–2008**)**

(Abstract)

This article analyzes, in a diachronic perspective, the successive translations of four French novels written in the nineteenth century: Balzac's *Eugénie Grandet,* Dumas' *Count of Monte-Cristo,* Anatole France's *Crime of Sylvestre Bonnard* and Zola's *Germinal.* The analysis has shown that until the 1950s most translators used to translate the proper names occurring in literary works; consequently, first names "behaved" like common nouns and had genitive-dative and (in some cases) vocative marks, as well as (in the case of family names) marks of the plural. This tendency was not abandoned all of a sudden. "Hybrid" solutions had been put into practice in the *inter bellum* era, where some first names were translated, while others were left in their original form.

Cuvinte-cheie: traductologie, nume de persoană, limba română, literatura franceză, diacronie.
Keywords: traductology, names of persons, Romanian language, French literature, diachrony.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti",
Bucureşti, Calea 13 Septembrie, nr. 13
mariana_net15@yahoo.com

BDD-A31889 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 13:52:17 UTC)